

A BUKOVINAI SZÉKELYEK BÁCSKÁBAN TÖLTÖTT ÉVEI A MAGYAR TÁVIRATI IRODA NAPI HÍREINEK TÜKRÉBEN

BUKOVINA SZÉKELY YEARS IN BÁCSKA REFLECTED IN PERIOD SOURCES

CSIBI KRISZTINA*

Abstract

The population of Bukovina Székely villages in Bácska in 1941 was moved into the homes of Serbian volunteers ('dobrovoljac') from where, a few years later, they had to flee leaving their belongings behind. In May 1945 they were ordered to take up residence in the abandoned homes of expelled Southern Transdanubian Germans. There have been several works written from various points of view about the story of the Bukovina Székelys but less is known of what happened to this population between 1941 and 1944. Research into the events and changes of these three years has not yet been carried out. The population of five villages, some 14,000 people were moved to 28 locations separated by hundreds of kilometers in distance. The governance of villages, maintenance of lineages, organisation of religious life and education had to be dealt with at each locality. I search for the answer as to how this was achieved and what disadvantages the formerly closed community endured while they also had to face unfamiliar influences and occurrences. In my lecture I examine national and local press material published between 1941 and 1944 as these contain so far undiscovered information in relation to the Bácska period.

1. Bevezetés

A bukovinai magyar falvak az 1700-as évek végén születtek. Lakói a mardfalvi veszedelem következtében hagyták el a Székelyföldet és néhány év moldvai tartózkodás után telepedtek le Bukovinában, ahol az őslakos román és ukrán népesség mellett szlovák, német, lengyel, zsidó és egyéb nemzetiségek is helyet kaptak. A székely falvak közössége a több mint másfél évszázados idegen környezetben eltöltött története során mindvégig megtartotta a kibocsátó területhez, a Székelyföldhöz való kötődését. A hagyományokhoz való ragaszkodásukra, a konzervativizmusra való hajlandóságukra, erős, vérségi alapon szerveződő, nemzetiségekre tagolt rokonsági intézményeikre korán felfigyeltek a kutatók. (Belényesy 1958 p.11., Dégh 1962 p.

* doktorandusz, igazgató, Magyarország Háza

39., Fél 1958 p. 16., Andrásfalvy 1973 p. 8.) 1941-ben Bukovinából Bácskába, a dobrovoljácok (szerb önkéntesek) lakóházaiba költöztették őket, majd onnan néhány év múlva, anyagi javaikat hátrahagyva, a világháború viszontagságainak kitéve menekülniük kellett. 1945 májusában Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megyében a kitelepített németek házait jelölték ki számunkra új otthonnak.

A hazatelepítés Bukovinából Bácskába, 1941. május 10. és június 21. között zajlott. A birtokba helyezési munkálatok három hónap alatt befejeződtek. Az öt falu népét, mintegy tizennégyezer főt huszonnyolc településre, szétszórva, egymástól akár száz kilométerre fekvő szállásokra telepítették. A falvak vezetése, a nemzetségek összetartása, az egyházi élet megszervezése, az oktatás, a gazdálkodás elindítása minden településen megoldásra várt.

A telepeken megszervezték az oktatást, az egészségügyi hálózatot, óvodákat és napközi otthonokat létesítettek. Gondoskodtak, az iskolás, illetve óvodás és nagyobb családos gyermekek étkeztetéséről is. Eredetileg egyik telepen sem volt templom, legfeljebb imaház. A katonai közigazgatás igyekezett minden téren felkarolni a telepeseket. Szaktanáccsal a telepfelügyelők szolgáltak. (Ösy-Oberding 1967 pp. 185-186.) 1942-ben minden család megkapta a honosítási okiratot, magyar állampolgárrá lett.

Magáról a bácskai telepítésről sok történeti írás született.* A szervezett telepítés előzményeivel, részleteivel, politikai szempontból való megközelítésével A. Sajti Enikő foglalkozott a legtöbbet. (Sajti 1982, 1984, 1987, 2004, 2010).

A kutatások azonban nem terjedtek ki arra, hogyan is hatott a bukovinai székelyek életmódjára, mentalitására, közösségi életére, összességében kultúrájára a Bácskában eltöltött három év, amely teljesen eltért a nyelvilag, fellekezetileg sokszínű és zárt bukovinai életvilágtól.

Bácska a honfoglalás óta magyarok által lakott terület, a középkorban az ország egyik legsűrűbben lakott gabonatermő, bortermő vidéke volt, mely a Dózsa-féle parasztháború, a török hadjáratok és a szerb csapatok pusztításai következtében elvesztette magyar lakosságának nagy részét. (Kocsis 2011 p. 339.) A Rákóczi szabadságharc idején a magyarok és szerbek egymás elleni bosszúhadjáratai következtében a Duna-Tisza köze szinte teljesen elnéptelenedett. (Kocsis 2011 p. 341.) A magyar etnikai terület a Délvidéken a 16.

* Gombos György (Gombos 1942), Halász Antal (Halász 1941), Csuka Zoltán (Csuka 1941) vagy Szabados Mihály (Szabados 1941) írásai, V. Kápolnás Mária (V. Kápolnás 1994) és Vincze Gábor (Vincze 2001) és mások dolgozatai a bukovinai magyarokkal együtt érkező moldvai csángó telepésekkel is foglalkozik. Valastyán Balázs a telepítésekről, a földhöz juttatásról, a telepfelügyelők munkájáról, míg Seres Attila a Szent László Társulat levéltárában őrzött iratokból publikált a témában. (Valastyán 2014, Seres 2009)

század óta az 1900-as évek elején érte el legnagyobb kiterjedését, a magyar, német és szlovák települések száma nőtt, míg a szerbeké csökkent. (Kocsis 2011 p. 367.) Az 1910-es népszámláláskor a mai Vajdaság területén 38% szerb, 28,1% magyar, 21,4 % német, 6 % horvát (bunjevác, sokác), 5 % román, 3,7 % szlovák anyanyelvűnek vallotta magát.

Az első világháború végén a szerb csapatok elfoglalták a Szerémséget és Dél-Magyarországot a Barcs-Pécs-Baja-Szeged-Arad vonalig, kimondták a megszállt területek Szerbiához való csatlakozását. A jugoszláv agrárreform földet csak szlávoknak juttatott. (Török 1941, pp. 209-210). Az újonnan alakult határ mellé a földreform keretében telepítették le a jugoszláv betelepülőket, az ún. dobrovoljácokat, akik Crna Gorából, Boszniából és Szerbiából érkeztek. (Valastyán 2013b p.51.)

A Délvidék visszatérésevel 1941 tavaszán a „dobrovoljácokat”, az első világháború során az Osztrák-Magyar Monarchia ellen önként harcolókat a magyar hatóságok kitelepítették és elhagyott házaikba érkeztek a bukovinai magyarok, mintegy 13. 200 fő. (Gombos 1942 p. 21.)

1944 szeptemberében és októberében megkezdődött a magyar hatóságok és az 1941 áprilisa óta betelepült magyarok elmenekülése közelgő front és a szerb csapatok megtorlásai elől, illetve a kb. 60-70 ezer német evakuálása (Mirnic 1974 p. 324-332).

Ennek a megtorlásnak a menekülő bukovinai székelyek egy része is áldozatul esik, a „hadikfalvi negyvenkét ember”, negyvenkét családapa, akiket a Szabadka melletti táborban végeztek ki. (Grynaeus 1998 pp. 186-197.) Az ő történetüket az összefoglaló jellegű leírások érintik*, néhány rövidebb lélegzetű dolgozat született az utóbbi időkben**, de az emberek emlékezetében még elevenebben él a tragédia.

2. Anyag és módszer

Munkám során a bácskai telepítés körülményeit, következményeit, a Bácskában eltöltött évek történéseit kívánom kutatni, mivel az itt eltöltött

* Sebestyén Ádám: A bukovinai székelység tegnap és ma. Szekszárd. 1989; Csupor Tibor: Mikor Csíkból elindultam. Magyarország felfedezése. Budapest, 1987; Albert Gábor: Emelt fővel, Magyarország felfedezése. Budapest, 1983.; Földi István: Madéfalvától a Dunántúlig. Szekszárd, 1987.

** Merk Zsuzsa: Bukovinai székelyek a Délvidéken (1941–1944). In: Migráció és település a Duna-Tisza közén. II. 1997.; Seres Attila: Bukovinai székelyek a Bácskában 1941-1944. Iratok a Szent László Társulat Levéltárából. In: Limes 2009.3. Tudományos Szemle Délvidék 1941-1944. II. pp. 155-176.; Csuka Zoltán: Bukovinai székely-magyarok a bácskai telepesfálvakban. Kisebbségi Körlevél, 5. sz. 1941, 311-322.; Grynaeus Tamás: Hadikfalvi kálvária. Néprajzi Látóhatár. 1998., VII. évf. 3–4. sz. 186–197.

három év eseményeinek, változásainak felkutatása ez idáig még nem történt meg. Jelen dolgozatomban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának „MTI könyvatos hírek” adatbázisában a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Országos Tudósító állami hírügynökségek 1940 és 1944 közötti napi jelentéseiben a bukovinai székelyek telepítésével, az ezt követő három esztendővel kapcsolatos híradásokat mutatom be.

Az Országos Levéltár honlapján fellelhető a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Országos Tudósító állami hírügynökségek 1920 és 1949 között megjelent napi híreinek digitális állománya. Az ügynökségek kezdetben litográfiai módszerrel sokszorosított híryanagyait „könyvatosoknak” nevezzük, amelyet a megrendelőknek (jellemzően a szerkesztőségeknek) küldtek ki. Ezek a híradások részben átkerültek - gyakran csak rövidítve, illetve kiegészítve - az újságok lapjaira és a rádiók műsorába is.

Ezekkel a forrásokkal kapcsolatban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a hírügynökségek anyagaiban szereplő események leírása nem minden esetben tényszerű, gyakran elfogult, az állami propaganda szempontjainak megfelelő. Szem előtt kell tartanunk, hogy az MTI tudósítóinak szűrőjén keresztül ismerhetjük meg a tényeket, azokat a részleteket, amelyeket fontosnak tartott a beszámolóra, vagy amelyre megrendelés érkezett a szerkesztőségektől.

A források jelentőségét növeli, hogy a napi tudósítások szerzői a beszámolóban rögzített eseményeken megfigyelőként, szemtanúként voltak jelen, és végig kísérték a bukovinai székelyek telepítésének részleteit, ismerték a politikai hátteret, a szándékot, a Délvidék magyarosító törekvéseit és saját maguk tapasztalták meg a valóságot, öt magyar faluközösség teljes lakosságának áthelyezését, Bácskában való újrakezdését.

Az általam vizsgált, 1940. június 28. és 1944. február 8. között adott jelentések mindegyikében a tudósítók a kormány sikeres akciójaként számoltak be a bukovinai székelyek bácskai telepítéséről. Az MTI munkatársai tájékoztatást adtak az aktuális politikai és közéleti kérdésekről, így a bukovinai székelyek Bácskába telepítéséről is. Az öt évfolyamnyi (1940-1944) anyag több száz közlése között mintegy hetven cikk a bukovinai magyarok helyzetéről tudósít. A megjelent híradásokat áttekintve a cikkekből témájuk szerint néhány főbb csoportot lehet alkotni.

A bukovinai székelyek bácskai telepítésével kapcsolatos legkorábbi híradások azokat az előzményeket tartalmazzák, melyek a telepítés szükségességét igazolják. Bukovinában a románok erőszakos cselekményei, a magyar falvak fosztogatásai következményeképpen sürgőssé vált a magyar falvak lakosságának hazahozatala. A további tudósításokból megismerhetjük a telepítés feladatait ellátó kormánybiztosság tevékenységét, a telepítés körülményeit, a külföldi, elsősorban az olaszországi és németországi visszhangját.

Több híradásban beszámolnak a bukovinai székelyek és magukkal hozott ingóságai vasúton történő szállításáról, a gondosan előkészített fogadásukról, amelyben magas szintű előjárók katonai, egyházi és közigazgatási szinten is képviseltették magukat.

A népcsoportot „jó erkölcsű”, „régis szokásokkal rendelkező”, „becsületes”, segítségre szoruló, sokgyermekes családokból álló közösségként írták le. A tudósítók többször kiemelték az őket útközben fogadó települések lakóinak jóindulatát, segítőkészségét. A magyar falvak vezetői, akik elsősorban egyházi személyek voltak, fontosnak tartották, hogy a magyar kormány, annak tagjai és vezetői felé az áttelepített közösség kifejezze a háláját. Ennek érdekében látványos gesztusokkal, ajándékokkal és a háború áldozatainak megsegítésére hirdetett gyűjtőakciókban való részvétellel mutatták ki köszönetüket, a mostantól közös ügyeik vállalását. Az áttelepítést követően szinte havonta számolnak be a kormány tagjainak az új telepes községekben történt látogatásairól. 1942-ben több tisztviselőt kitüntettek a telepítési munkában való közreműködésért, mindezzel azt erősítve, hogy a telepítési munka példaértékű volt és az azzal szemben támasztott elvárásoknak minden szempontból megfelelő. Ezen kívül akadt néhány egyedi tudósítás, amely csupán egy-egy apró, a telepítéssel kapcsolatos adatot tartalmaz, mint a telepek névváltozása, ezüst-kalászos gazdatanfolyam befejezése, Bonczos Miklós búcsúztatása és a Szegedi Újnemzedék 1943 egyik januári számában a telepítésről megjelent cikke, pályázati felhívás a telepeken való kutatásról, vagy egy bukovinai székelyek történetét feldolgozó rövidfilm bemutatója.

Ezek alapján részletesen ismertetem az előzőekben felvázolt nagyobb témaköröket.

3. A telepítés előzményei a tudósításokban

Az 1940. június 28-i híradásból megtudhatjuk, hogy a Szovjetunió és Románia közötti tárgyalások eredményeképpen az oroszoknak átadandó területhez tartozik „Bukovinának csángók által lakott öt községe is”. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1940. június 28.) 1940 szeptemberétől híradások szólnak arról, hogy a bécsi döntést követően a határ másik oldaláról folyamatosan érkeznek a magyarok csoportjai, akik a regáti csapatok erőszakoskodásai elől menekülnek. Közöttük feltűnnek a bukovinai csángók is, akik arra panaszkodnak, hogy a román hatóságok nyíltan bevallották, nem tudják és nem is akarják őket megvédeni a románok haragjától, hiszen épp a regáti csapatok fosztogatják a falvaikat. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1940. szeptember 14.) A Kormányzó kolozsvári bevonulása alkalmával az ünnepségen részt vettek a bukovinai csángók küldöttei

is, akik azzal a szándékkal érkeztek, hogy elmondják Magyarországnak miniszterelnökének, hogy ők haza akarnak térni az anyaországba, nem kívánnak tovább Bukovinában maradni. A bécsi döntés óta már négy ízben álltak készen, összepakolva az utazásra, várták, hogy végre hazahívják őket. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1940. szeptember 15.)

A következő év elején többször említést tesznek a tudósításokban arról, hogy nagyobb létszámú bukovinai magyar menekülő csoportok érkeznek, akik halmi járásban (1940-ben Ugocsa vármegye, ma Szatmár megye, Románia), illetve Losoncon (ma Szlovákia) kaptak ideiglenes elhelyezést és munkát. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. február 5., március 17.) A szervezett telepítést megelőzően tehát érkeznek menekülő csoportok, főként katonaköteles fiatal férfiak. (Vincze, 2011 pp. 156-157., 165.)

1941. június közepétől sűrűsödnek azok a tudósítások, amelyek kifejezetten a telepítésről, annak körülményeiről, számadatokról, a kormány szerepéről szólnak. Mindezek közös jellemzője az örömtias hangnem, a gyors, minden részletében sikeres telepítés leírása, a kétszáz éve idegen elnyomás alatt élő, de meg nem tört székelység visszatérését felidéző írásmód. Megtudhatjuk, hogy a magyar kormány 53.000 katasztrális hold zárt községi telepekre telepítette vissza a Bukovinába kiszármazott székelyeket. Visszautasítja azokat a híreszteléseket, melyek arról szólnak, hogy a bácskai és baranyai magyarok ellenszenvvel fogadták a székelyeket, hiszen az ő földigényük kielégítésére további 192.000 katasztrális hold terület szolgál. Részletesen leírja az előző évben Bukovinában megkezdődött előkészületeket, az összeírásokat, a magyar nagykövetség munkáját az előkészítésben, a vasúti szállítás körülményeit, állomásait, a csoportok sorrendjét, az indulás és érkezés időpontját. Nagy hangsúlyt helyez a tudósítás a kormánybiztosság és a magyar állam szerepére, a kirendeltségek szakmai apparátusának felsorolására, az ünnepélyes fogadás leírására, a történelmi pillanatként értékelt határátlépés és magyar földön való üdvözlés emelkedett hangulatának érzékeltetésére. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 17., június 19., október 18.)

Az MTI munkatársai figyelemmel kísérték a nemzetközi sajtót, azon belül is a tengelyhatalmakhoz tartozó Olaszország és Németország magyar vonatkozású cikkeit. Az Italia e Ungheria, a Levoro Fascista Caniglia, a Tempo, a Gazzetta et Popolo, a Relazioni Internazionali olasz lapok híradásaiból meg tudhatjuk, hogy a bukovinai magyarok Bácskába telepítése az egész olasz sajtót foglalkoztatja. Több olasz lap megírja a bukovinai székelyek eddigi történetét, a madéfalvi veszedelemtől a több évtizedes idegen környezetben

eltöltött időn át a legutóbbi, román betelepülők által elszenvedett zaklatásokig. Minden tudósításban a magyar kormány szerepét emelik ki, mely példátlan gyorsasággal és gondossággal járt el a letelepítés alkalmával. Kiemelve, hogy Bácska mindig magyar volt, nemcsak történeti érvek alapján, hanem népességének összetételénél fogva is. Megerősítik, hogy Magyarország a tengelypolitika szellemében tevékenykedett, és teljesen jogos az eljárás, melynek keretében a dobrovojac szerbek helyét visszakapják a bukovinai magyarok. A telepítési akció dicsérete mellett közlik, hogy ez csak a kezdetét jelenti egy nagyszabású programnak, amelynek keretében az európai és amerikai országokba kivándorolt magyarok legnagyobb részét vissza akarják telepíteni az anyaországba. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 18., szeptember 2., november 6., november 8., december 18., 23., 27.) A berlini Kölnische Zeitung „Magyarország áttelepít” címmel cikket jelentet meg, amelyben Németországhoz hasonlítja Magyarországot abból a szempontból, hogy a szomszédos államokba elszakadt és kiszivárgott néptöredékeit visszavezeti az anyaországba. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 21.)

4. Államilag megszervezett fogadások

A hírügynökségek tudósítói hírt adnak a bukovinai székelyek vonatra szállásától a Bácskába való megérkezéséig történt eseményekről, mellyel segítik, hogy az anyaország megismerje a telepítést, kedvezően fogadja az újonnan érkezőket. Ennek érdekében a bukovinai székelyek vasúti megállóhelyein és a telepes községekben történt ünnepélyes fogadtatásról részletesen beszámolnak. Megírják, hogy az utolsó csoport útvonalán Nagyváradon, Orosházán és Szegeden fogadják a Bácskába hazatelepített székelyek 1500 fős csoportját, akik Sebestyén Antal hadikfalvi esperes vezetésével minden helyszínen köszönetet mondtak Magyarországnak, hogy 200 év számkivettség után visszafogadta őket a haza. 240 hadikfalvi család, összesen 1200 lélekkel a volt dobrovoljac telepre, Bajmokra került. A zombori járás katonai parancsnoka, egyházi és világi előljárósága jelenlétében ünnepélyes keretek között fogadták az új lakókat. 60 zászlóval vonultak a fiatal legények elől, majd a külön a leányok, ezután a gyermekek és végül házasok. 1200 terítékes ebéd várta őket, mielőtt zeneszó kíséretében elfoglalhatták házaikat. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 19., 20., 24.)

5. Gesztusok, amelyben a székelyek hálájukat, az új haza iránti elköteleződésüket kinyilvánítják

A híradások következő csoportját alkotják azok a cikkek, melyekben a bukovinai székelyek a Magyarországra való visszatérés, a szívélyes fogadtatás, a támogatások ellensúlyozásaként kinyilvánított hála fogalmazódik meg. Híradás szól arról, hogy a Bukovinából Bácskába telepített csángó-magyarok táviratban köszöntötték a Kormányzót születése napján, egyben köszönetet mondtak az új otthonukért, az új kenyérért. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 18.)

Újabb cikk számol be arról, hogy a Bácskába hazatelepített bukovinai székelyek nemzeti zárandoklatot tartottak mintegy 3000 fővel Futakra, hogy az ott eltemetett futaki gróf Hadik András emlékének áldozzanak. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941 szeptember 14.) Az áttelepített székelyek emlékezetében elevenen élt gróf Hadik András, Erdély gubernátora, akinek nevéhez fűződik a Moldvában bujdosó székelyek Bukovinában való letelepítése az 1700-as évek végén. Ezért az általuk tisztelt gróf nyughelyéül szolgáló futaki síremlék számukra az idegen környezetben egy fontos és kedves helyszínné vált.

Bukovinai magyarok József királyi hercegnél címmel cikk jelent meg, melyből kiderül, hogy a Szent István napi ünnepekre Budapestre érkezett bukovinai magyarok Istensegíts község plébánosának vezetésével tisztelgett József királyi herceg tábornagnál. A plébános a megjelentek nevében háláját fejezte ki, hogy amikor a világháborúban a bukovinai magyarok az oroszoktól felszabadultak, Őfelsége az ottani kárvallottak felsegítésére 20.000 koronát adományozott. Megemlékezésül arató koszorút nyújtottak át a királyi hercegnek. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1942. augusztus 21.)

A Kormányzó felesége, a Főméltóságú Asszony segélyakcióira 1942-43-ban több alkalommal jelentkeztek adományaikkal a bukovinai székelyek, holtott – ahogy a híradások szólnak - még ők maguk is segítségre szorultak. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1942. február 6., 1943. február 16., 22.)

Mindezek a híradások azt a célt szolgálták, hogy rokonszenvet ébresszenek a csoport tagjai iránt, hogy a hazatért bukovinai székelyek Magyarországon történő elfogadtatását segítse.

6. Az anyaország részéről történő gesztusok

Az anyaország és az új telepesek kapcsolatát erősítik azok a gesztusok, melyek Magyarország és egy-egy telepes község között jöttek létre. Az MTI

munkatársai fontosnak tartották, hogy ezekről az adományokról, testvértelepülési szerződések létrejöttéről beszámoljanak, mintegy példát mutatva az ország többi városának, vezetőinek.

Megírják, hogy Kiskunhalas város testvérközséggé fogadta Horthyvárárt. A kiskunhalasi polgármester a város nevében 2000 pengő értékű fajbaromfit adott a községnek, melyet ünnepélyes keretek között adtak át. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. október 31.)

Kassa város törvényhatóságának kisgyűlése a Bukovinából hazatelepített bácsjózseffelvai székelyek kultúrházának céljaira 500 pengőt szavazott meg. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. december 1.)

Hírt adnak arról, hogy a Topolya határában lévő Andrásmező székely településen katolikus templomot építenek. A tervek már elkészültek és rövidesen megindul az építkezés. XII. Pius pápa művészi kivitelű kelyhet és gyönyörű fehér miseruhát, Albrecht kir. herceg és Katalin hercegasszony pedig pompás kivitelű, székely motívumokkal díszített miseruhát ajándékozott az andrásmezei egyházközségnek. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1942. június 25.)

7. Hivatalos állami látogatások az új telepés községekben

1941. június vége és 1943. november között tizenkét MTI híradás szól a bukovinai magyar telepeken történt látogatásokról. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 24., július 27., augusztus 31., szeptember 28., október 14., 1942. április 12., július 5., július 8., 1943. június 25., szeptember 3., október 12., november 8.)

1941. június 24. Vitéz Bonczos Miklós belügyi államtitkár, telepítési kormánybiztos szemleutat tett a hazakerült magyarok telepein, a helyszínen intézkedett a megoldásra váró szervezési kérdésekben. Kijelölték a községek vezetését, kinevezték a bírókat, jegyzőket. Az élelmezést a Hangya-fiókok útján szervezték meg. Az egészségügyi szolgálatot a katonai közigazgatás által kirendelt orvosok és zöldkeresztes nővérek látják el. Helyükön vannak a tanítók és óvónők, mindenütt működik napközi otthon. A földet szövetkezeti alapon művelik, a saját tulajdonba adása később történik meg. A rendelkezésre álló haszonállatok és apróbarmok, illetve gazdasági eszközök kiosztása megtörtént.

1941. július 27. A Magyar Kenyér Ünnepe Szabadkára látogatott a kormányzói pár, a miniszterelnök és a kormány több tagja. Az országra szóló ünnepségen jelen volt a visszatért területek lakossága, külön megemlítve a nagy magyar családot teljessé tevő bukovinai székelyeket. A magyar föld népeinek felvonulásán is jelen volt a bukovinai józseffelviak küldöttsége Dr.

Németh Kálmán plébánosuk vezetésével és halk áhítattal elénekelték egy köszönő imát.

1941. augusztus 31. Horthyvára, a legnagyobb bácskai székely telepes község, ahol 1500 székely és 24 vitézi család élt, felavatta az országzászlóját, és felszentelték a katolikus templom harangját. Sebestyén Antal főesperes, Dr. Jávorniczky Jenő miniszteri tanácsos és dálnoki Veress Lajos vezérőrnagy, dandárparancsnok mondott beszédet.

1941. szeptember 22. Kishegyes és Hadikfalva ünnepélyesen felavatta az országzászlóját.

1941. szeptember 28. Az országgyűlés képviselői részéről érkezett igény okán Vitéz Bonczos Miklós belügyi államtitkár, kormánybiztos vezetésével valamennyi érdeklődő pártot magában foglaló mintegy harminc képviselő vett részt azon a tanulmányúton, mely Hadikliget, Horthyvára, Hadiknépe, Bácsistensegits és Andrásföld községekben zajlott.

1941. október 14. Dr. Ravasz László református püspök meglátogatta Andrásfalva és Andrásfelke bácskai székely telepeket. Kíséretében volt Ágoston Sándor, bácsfeketehegyi református püspök is.

1942. április 12. Újvidék lakossága lelkes ünnepség keretében ülte meg a város felszabadulásának első évfordulóját. Az ünnepségen megjelentek vitéz dálnoki Veres Lajos altábornagy, vitéz Major Jenő vezérőrnagy, akik ma egy éve vezették Újvidékre a felszabadító honvédcsoportokat, továbbá Náray Antal vezérőrnagy és vitéz Bonczos Miklós államtitkár, aki Újvidékről irányította a bukovinai székelyek letelepítését a Bácskába, továbbá vitéz Bajor Ferenc vezérőrnagy, a város első katonai parancsnoka.

1942. július 5. A kétezer lakosú Bácsjózseffalva község, amelybe kétszáz-tizennégy székely telepes-családot és huszononhét vitézi családot telepítettek, nagyszabású ünnepséget rendezett abból az alkalomból, hogy egy esztendővel ezelőtt telepedtek le a Bácskában a bukovinai székelyek. Ugyanakkor szentelték fel azt az ereklyés országzászlót, amelyet a MANSz pesti csoportja ajándékozott, valamint azt a leventezászlót, amelyet az adonyi leventecsapat adományozott. Az ünnepségen több más előkelőség között megjelent vitéz csíktaplócai Lázár Károly testőrezredes, akinek hetedik apja vezette ki annak idején Madéfalváról ugyanazoknak a székelyeknek őseit, akik most a Bácskában telepedtek le. Délután három órakor körülbelül ezer szereplőből álló együttes nagyszabású székely életképet adott elő "Daloló tengerszem" címmel. Székely Albert ezermester zenélő kutat csinált, amelyet Bonczos-kútjának neveztek el. A kút vasárnap délután három órakor szólalt meg először és nyolc egyházi, illetőleg ősi székely népi éneket tud muzsikálni.

1942. július 8. A bukovinai székelyek hazatérésének és a kormány által a visszafoglalt Bácskába való letelepítésük egy éves évfordulóját Bács megyének mind a huszonnyolc székely telepén megünnepelték. Ebből az alkalomból látogatást tett a bácskai székely telepeken Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter és vitéz Bonczos Miklós államtitkár, a külföldi magyarokat visszatelepítő kormánybiztos. Velük volt még a kormánybiztosság vezetője, amely az akciót tavaly rövid néhány hónap alatt példásan lebonyolította, Nagy Valér rendőrfőtanácsos, és a kormánybiztos helyettese, vitéz Horváth József ny. vezérőrnagy és vitéz Kovách Elemér kúriai bíró.

1943. június 25. Zsindely Ferenc kereskedelemi és közlekedési miniszter a magyar kormány nevében felavatta a tiszta székelystílusban épült bácsjózseffalvai állomás épületét. A létesítmény mind kívülről, mind belülről egyedülálló volt a maga nemében. Kívülről értékes fafaragások, a búzakék és bíborvörös motívumok díszítik, emellett a karcsú tornyok és a tágas tornácok igazi székely jelleget adtak az épületnek. Az állomásépület belső helyiségei is magukon viselték a székely népművészet jellegzetességét. A falakon hársfába vágva a bukovinai székelység egész története elevenedett meg. A műtörténet értékű 14 dombormű a vallásos keresztutak 14 stációjának újszerű átdolgozása a magyar történelem megfelelő képeire, különösen a székelytörténelem 14 fájdalmas állomására.*

1943. szeptember 3. Vitéz dr. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter hivatalos útja során megállt Bács községben, és megtekintette a ferencesek régi templomát, valamint a régi vár monumentális romjait. Újvidék előtt Hadikligeten és Hadikszálláson is megállt a miniszter, és megtekintette a bukovinai székelyek telepét, valamint a szomszédos ONCSA-telepet**, ahol boszniai magyarokat helyeztek el.

1943. október 12. Vitéz Bonczos Miklós dr. igazságügyi államtitkár, a külföldi magyarok hazatelepítésével megbízott kormánybiztos titkára, Nagy Miklós dr. törvényszéki bíró kíséretében megtekintette a Magyararkanizsa városhoz tartozó Fogadjisten telepet, ahol 143 magyar család van elhelyezve. Az államtitkár másnap a Bukovinából és Boszniából hazatelepített magyarokat látogatta meg Hadiknépe és Horthyvára községekben. Ezeken a helyeken a kormánybiztosság által folyamatba tett építkezéseket tekintette meg.

* A Székely Albert fafaragó mester által irányított munka eredményeképpen megszületett, tizennégy fatáblából álló alkotás a Wosinsky Mór Megyei Múzeum tulajdonában van, a Bátaszéki Tájház épületében kiállítás keretében jelenleg is megtekinthető.

** Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap) röviden ONCSA 1940-1944 között a nagycsaládok falusi nincstelenek támogatására, a születések számának emelésére és gyermekvédelmi célokból alapított állami szociális szervezet volt, melyet az 1940/23. törvénycikkkel hoztak létre.

1943. november 8. Vitéz dr. Keresztes-Fischer Ferencné Újvidéken „A délvidéki magyarság szociális gondozása” címen előadást tartott. A belügy-miniszter felesége vasárnap utazott el Újvidékről. Visszatérőben megtekintette Hadiknépe székely telepes községet.

8. Állami kitüntetések a bukovinai székelyek bácskai telepítésében való részvételért

1942 májusa és szeptembere között 10 fő kapott állami kitüntetést azért a munkáért, melyet a bukovinai magyarok Bácskában való letelepítése érdekében végeztek. Több miniszteri osztálytanácsos, miniszteri titkár, főmérnök, iskola szakorvos, rendőrkapitány, MÁV-főintéző részesült elismerésben, név szerint is megemlítem Gombos György m. kir. gazdasági főfelügyelőt és dr. Szabados Mihályt, a külföldi magyarokat hazatelepítő kormánybiztos mellett működő budapesti lakost, akik cikkekben is beszámoltak a telepítés részleteiről. (MNL-OL-K428-MTI-Könyvatos-Napi tudósítások, 1942. április 18., május 30., szeptember 15., 1943. október 14.)

9. Összefoglalás

A közel 14.000 fős közösség 41 nap alatt lezajlott átköltözésének, a minden területet érintő változásoknak a részletes és érzékeny leírásához a napi híradásokból kivilágló korhangulat, a politika, a közélet egyfajta aspektusának a megismerése jobban hozzásegít. Az átnézett, nagyjából hetven híradás, napi tudósítás legnagyobb része a közhangulatot kívánja befolyásolni a bukovinai székelyek hazatelepítésével kapcsolatosan. Azt érzékeltetik, hogy a kormány kizárólagos sikerként könyvelte el a telepítési akciót, az esetleges hibákról, hiányosságokról, a kormányon belüli vélemények különbözőségéről nem esik szó.

A telepítést megelőző időszak híradásaiban találunk utalásokat, miszerint a bukovinai magyar falvakból többé-kevésbé szervezett csoportok jelennek meg, hogy a második bécsi döntés következtében ellehetetlenülő helyzetükről beszámoljanak, szándékuknak adnak hangot, hogy az anyaországba térhessenek haza. Elmondják, hogy már korábban is több alkalommal ígérték nekik a telepítést, csalódottak, mert ők négyszer álltak indulásra készen, öszszepakolva. Tudjuk, hogy a telepítés előkészítésében, a magyar falvak közhangulatának alakításában, a költözésre buzdításban nagy szerepe volt a józseffalvi plébánosnak, Dr. Németh Kálmánnak, aki Józseffalva leégése után célul tűzte ki a székelyek hazahozatalát. (Németh, 1943 p. 251.) 1940 júniusában a Szovjetunióknak átadott területek közé tartozott az öt magyar falu is, melynek következtében román menekültek érkeztek a kitelepedő németek

házaiba. (Vincze, 2011 pp. 154-155.) Tehát valóban létező problémáról, a román-magyar lakosság közötti növekvő feszültségről, egyre erősödő magyarellenességről számolnak be a cikkek.

Majd elkezdődött a nagy nyilvánosságot kapott telepítés. Fontosnak tartották hangsúlyozni, pontos számadatokkal alátámasztva, hogy a baranyai és bácskai magyarság földigénye nem csorbul a bukovinai székelyek letelepítésével. A jugoszláv földbirtokrendezés során igénybevett 192. 000 kat.hold területből 53. 000 kat.holdat zárt községi telepítésre használt fel a jugoszláv állam, ahová dobrovoljácokat, optánsokat és telepeseket hozott. Ide telepítette vissza a magyar állam a Bukovinába kiszármazott székelyeket, bizonyítva ezzel, hogy nem csorbítja a bácskai és baranyai magyarság érdekeit, akik joggal számítottak arra, hogy a két évtizeddel ezelőtt a jugoszláv agrár-reform idején szlávoknak juttatott földeket visszakapják.

Az MTI szinte naponta számolt be a könnyekig meghatódott és hálás közösség érkezéséről, Kosnán történő fogadásukról, az állam mindenre kiterjedő figyelméről (közegészségügy, határvédelem parancsnokság, zöldkeresztes védőnői szolgálat, rendőrhatalóság, közlekedés és ellátás, szociális gondozás, fürdővonat, kórházvonat, fertőtlenítés), amellyel megszervezte a telepítést. A szállítás pontos útvonala Florin–Kosna–Dés–Kolozsvár–Nagyvárad–Békéscsaba–Hódmezővásárhely–Szeged. Minden állomáson fogadóbizottságot és egészségügyi pontot állítottak fel. Szegeden gyűjtő- és elosztóállomást hoztak létre, ahonnan huszonöt községbe osztották szét az újonnan érkezőket, a korábban átmenekült közel háromezer fő bukovinai székelyt, a délvidéki harcok során hősi halált halt magyar honvédek hozzátartozóit és a vitézeket. A kormány az ő számarányukat a székelyekéhez képest telephelyenként tíz százalékban határozta meg. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 17.)

Néhány nap elteltével már a hazaszállítás befejezéséről szólnak a hírek. Bírók, jegyzők kinevezéséről, az élelmezés Hangya—fiokok útján való megszervezéséről, az egészségügyi szolgálat biztosításáról szólnak a lelkendező híradások. Az érkezőket a telepeken várta a pap, a tanió, az óvónő, a zöldkeresztes nővér. Itt már arról számolnak be, hogy a szerbek által létesített hatvankét zárt dobrovoljác telep 53. 000 holdnyi földjéből huszonnyolc telepet foglalnak el a bukovinai magyarok és 23. 000 hold föld jut számukra. (MNL-OL-K428-MTI-Könyomatos-Napi tudósítások, 1941. június 24.) Röviden megjegyzi, hogy a házak rendbehozatalára nincs mód, mert a mezőgazdasági munkák a legsürgetőbbek, melyet szövetkezeti alapon közösen végeznek.

A tengelyhatalmakhoz tartozó országok sajtója, az olasz és a német újságok – nem meglepő módon – rokonszenveztek a kormány telepítési akciójával, egyértelműen kiálltak a telepítés igazságossága mellett, és utaltak arra,

hogy az 1918 után a bevándorolt dobrovoljácoknak juttatott területre joggal kerültek a bukovinai magyar családok.

Átfogóan tekintve a híradásokra, megerősítettek abban, hogy a kitelepített nép valódi vezetői a plébánosok voltak, a székelység részéről rajtuk kívül más előjárókat nem neveznek meg a cikkek. A bukovinai székely emberek részéről tapasztalt, általuk sokszor emlegetett végtelen hála Horthy Miklós kormányzó felé, a bácskai föld iránti szeretet, a magyar haza iránti kötelességtudat és ragaszkodás ezeken a tudósításokon keresztül válik érthetővé.

Végezetül hangsúlyoznunk kell, hogy a napi hírek tudósítói az események közvetlen szemtanúi voltak, akik attól függetlenül, hogy az állam, vagy más megrendelők kérésére készítették anyagaikat, egyedi megfogalmazásban, ám hiteles adatokat szolgáltatottak. Reményeim szerint a levéltári, az adattári és a terepen végzett további kutatások hozzáférhetővé teszik azokat a momentumokat is, amelyek közelebb engednek a hétköznapi valósághoz.

Felhasznált irodalom

- A. Sajti Enikő (1982): Katonai közigazgatás és nemzetiségpolitika a Délvidéken 1941. április In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József no-minatae. Acta Historica. Tom. LXXII. pp. 3-32. Szeged
- A. Sajti Enikő (1984): Székely telepítés és nemzetiségpolitika Bácskában – 1941. In: Nemzetiségi Füzetek 6. Akadémiai Kiadó, Budapest
- A. Sajti Enikő (1987): Délvidék 1941-1944. Kossuth Kiadó
- A. Sajti Enikő (2004): Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken, 1918-1947. Napvilág Kiadó, Budapest
- A. Sajti Enikő (2010): Büntudat és győztes fölény. Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok. Szeged
- Andrásfalvy Bertalan (1973): A bukovinai székelyek kultúrájáról. In: Ortutay Gyula (főszerk.) Népi kultúra – népi társadalom. 7. kötet. Budapest. 7-23. Belényesy Márta (1958): Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél, Budapest
- Csuka Zoltán (1941): Bukovinai székely-magyarok a bácskai telepesfalvakban. In: Kisebbségi Körlevél 5. sz. pp. 311-322.
- DÉGH Linda (1962): Märchen, Erzähler und Erzählgemeinschaft. Dargestellt an der ungarischen Volksüberlieferung. Berlin.
- Fél Edit (1958): Adatok a bukovinai székelyek rokonsági intézményeiről. Néprajzi Közlemények 4. 3-16.
- Gombos György (1942): A bukovinai székelyek hazatelepítése. Újabb tennivalók. Külügyi Könyvtár V. Magyar Külügyi Társaság, Budapest
- Halász Antal (1941): A hazatértek. A bukovinai magyarok kétszáz esztendeje 2. kiadás, Grafika Nyomdai Műintézet, Nagyvárad
- Grynaeus Tamás (1998): Hadikfalvi kálvária. Néprajzi Látóhatár. 1998., VII. évf. 3-4. sz. 186-197.

- Kocsis Károly (2011): A magyar népesség története. A Kárpát-medencei etnikai térszerkezet történeti alakulása. In: Magyar Néprajz I. 1. Táj, nép, történelem. Szerk.: PALÁDI-KOVÁCS Attila. 2011, Bp., pp. 293-423.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K428, MTI Könyvotomos-Napi hírek 1940-1944
- Németh Kálmán (1943): Százezer szív sikolt. Hazatért és hazavágyó magyarok verőfényes golgotája. Bácsjózseffalva
- Ösy-Oberding József (1967): A bukovinai székelyek letelepítése a Dunántúlon. In: Agrártörténeti Szemle, 1-2. sz. pp. 183-194.
- Seres Attila (2009): Bukovinai székelyek a Bácskában 1941-1944. Iratok a Szent László Társulat Levéltárából. In: Limes 2009.3. Tudományos Szemle Délvidék 1941-1944. II. pp. 155-176.
- Szabados Mihály (1941): Egy telepítés tanulságai. In: Magyar Szemle 3. sz. pp. 169-181.
- Török László (1941): A magyarság szociális helyzete Bácskában. Kalangya. X. évfolyam, 4. szám, pp. 209-214.
- V. Kápolnás Mária (1994): A magyar kormány kísérletei a moldvai csángók hazatelepítésére, 1940-1944. In: Vonyó József, Fülöp Miklós (szerk.): Történeti tanulmányok Dél-Pannóniából II. A dél-dunántúli történészek II. regionális konferenciájának válogatott előadásai. pp. 255-261., Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportja, Pannon História Alapítvány, Pécs
- Valastyán Balázs (2011): Társadalmi hangulat a Délvidéken 1941 áprilisában. In: Erdős Zoltán, Pálffy Eszter, Zárdai István Zoltán (szerk.): Törésvonalak: Politikai, szociális és kulturális hasadások a közép-európai társadalmakban a kora újkortól napjainkig. Konferencia helye, ideje: Pécs, Magyarország, 2010.09.14-2010.09.15. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézet, 2011. pp. 229-237.
- Valastyán Balázs (2013a): A magyar földbirtok-politika kezdetei a visszacsatolt Bácskában. In: Diskurzus: Tudomány és Művészet 14:(1) pp. 125-135.
- Valastyán Balázs (2013b): A bukovinai székelyek letelepítése a Bácskában a Földművelésügyi Minisztérium dokumentumainak tükrében. In: Bácsország - Vajdasági Honismereti Szemle 2013/4:(67.) pp. 51-54.
- Valastyán Balázs (2014): Bepillantás egy telepfelügyelő munkájába. Horthyvára, Hadikhalom és Hadiktelke telepfelügyelőjének 1942-es jelentései. In: Bácsország- Vajdasági Honismereti Szemle 2014/3:(70.) pp. 70-76.
- Valastyán Balázs (2014): Bukovinai székelyek a visszacsatolt Bácskában - a letelepedéstől a telepfelügyelők munkájáig (1941-1942) In: Olteanu Florea (szerk.): Nemzetiségi identitás - nemzetiségi kultúra. 181 p. Konferencia helye, ideje: Szarvas, Magyarország, 2014.03.19 Szarvas: Gál Ferenc Főiskola Pedagógiai Kar Nemzetiségi Kutatóközpontja, pp. 170-180.
- Valastyán Balázs (2014): Telepítések, földhöz juttatások a visszacsatolt Bácskában. Forrás: http://www.fokusz.info/File/tortenelem/Telepitesek__juttatasok.pdf

- Vincze Gábor (2001): A bukovinai székelyek és kisebb moldvai csángó-magyar csoportok áttelepedése Magyarországra (1940–1944). In: *Pro Minoritate*, 2001. 3. sz. pp. 142–187.
- Vincze Gábor (2011): „Bukovinai magyarok, mind egy szálig hazahozni őket!” (Hogyan kerültek a bukovinai székelyek a Bácskába?) In: Vincze Gábor (szerk.): *Visszatér a Délvidék 1941 – Magyar-délszláv viszony és visszacsatolás*. (Nagy Magyarország Könyvek 4.) Budapest, pp. 150-173.